
Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas

Katrin Kiirend-Pruuli

Annotatsioon. Pärast Eesti Vabariigi iseseisvumist jäi perekonnaõigust reguleerima 1864. aasta Balti eraseadus. Selle asendamiseks modernsema eraõigusega asuti välja töötama Eesti oma tsiviilseadustikku. Balti eraseadusega võrreldes on tsiviilseadustiku eelnõu üksteisele järgnenud redaktsioonides nähtav liikumine abikaasade võrdsemate õiguste ja ka kohustuste suunas. Olulisim muudatus oli abielulise eestkoste kaotamine naise üle, kuid sellega ei kaasnunud abikaasade täielikku võrdõiguslikkust. Ehkki abikaasadel pidi alates 1935. aasta eelnõust elukorralduslikes küsimustes olema ühine otsustusõigus, jäi arvamuste lahkuminekul määravaks mehe otsus, mida naine sai omakorda hoolekandekohtus vaidlustada. Muudatuste põhjuseks olid Skandinaavia eeskuju ja naisorganisatsioonide ettepanekud. Abikaasade võrdõiguslikkuse realiseerumist veelgi suuremal määral takistas ilmselt lähtumine perekonnaõiguse osas konservatiivsetest Saksa ja Šveitsi tsiviilseadustikest, tuntud õigusteadlaste vastuseis ning tollased ühiskondlikud ja majanduslikud olud.

Võtmesõnad: perekonnaõigus, abielu, võrdõiguslikkus, 1918–1940, tsiviilseadustiku eelnõu

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi iseseisvumisel jäi perekonnasuhteid reguleerima juba 1865. aastal jõustunud Balti eraseadus (BES).¹ See oli mõeldud eelmodernsele seisuslikule ühiskonnale ega sobinud 20. sajandi alguse muutunud ühiskondlikesse oludesse. Samuti osutus BES väga keerukaks ja mahukaks ning probleeme põhjustas ka ametliku eestikeelse tõlke puudumine (Anepaio 2002: 320). Abielu- ja perekonnaõiguses oli kuni tsaariaja lõpuni oluline roll ka kirikuõigus(t)el ja erinevate kirikute pädevusel. 1920. aasta põhiseaduse § 11 lahutas kiriku ja riigi ning sätestas üldise usuvabaduse, sama põhimõte kordus ka 1938. aastal jõustunud põhiseaduse § 14. Seepärast tuli riiklike seadustega reguleerida ka mitmed seni kirikuõiguse valdkonda kuulunud suhted.

Ühtse regulatsiooni kehtestamiseks otsustati välja töötada uus terviklik tsiviilseadustik. Tsiviilseadustiku eelnõu koostajate mõtted ja erinevate huvigruppide muudatusettepanekud kajastavad tolleaegset arusaamist õiglasest perekonnaõigusest. Olulisimaks uurimisprobleemiks on küsimus sellest, kas ja kuidas avaldus tsiviilseadustiku eelnõude peresuhete regulatsioonis võrdõiguslikkuse idee ning kuidas leiti kompromiss traditsioonilise perepea ülemvõimu ja modernse isikute võrdõiguslikkuse idee vahel. Artikli eesmärk ei ole üksnes kehtinud õigusest ja väljatöötamisel olnud eelnõust võimalikult täpse ülevaate andmine, vaid ka püüe selgitada välja, millised mõttesuunad ja huvigrupid mõjutasid abikaasade omavaheliste suhete regulatsiooni väljatöötamist.

Neile küsimustele vastuse leidmiseks võrreldakse käesolevas artiklis Eesti esimesel iseseisvusperioodil kehtinud õigust erinevate tsiviilseadustiku eelnõude perekonnaõiguse osadega. Iga järgmise redaktsiooni juures on välja toodud muudatused võrreldes varasemaga ega ole korratud varasemast õigusaktist üle tulnud põhimõtete kehtima jäämist. Eelnõu koostajate eesmärkide ja eelnõud mõjutanud ideoloogiate hindamiseks on kasutatud eelnõude seletuskirju ning

---

¹ Siin on kasutatud Balti eraseaduse venekeelset kommenteeritud väljaannet (Bukovski 1914), kuna see oli autorile kättesaadavatest kõige hilisem. Abistavalt on kasutatud ka eestikeelset mitteametlikku tõlget (Baltimaa eraseadus. Esimene raamat, Perekonna õigustest ja kohustest. 1898).

teemakohaseid diskussioone kajastavaid artikleid ja protokolle. Samuti on lühidalt välja toodud olulisemate välismaiste eeskujude mõju.

Artikkel keskendub abikaasade isiklikele õigustele ja kohustustele, mida BESi mitteametlikus eestikeelses tõlkes nimetati „palelikeks õigusteks“. Siia kuuluvad nt õigus rääkida kaasa elukoha valikul ja kohustus osaleda perekonna ülalpidamisel, välja jääb abikaasade varaõigust või lastekasvatust puudutav.

Kuigi Eesti riigi, õiguse ja ajaloo mõistmise seisukohalt on tegemist olulise teemaga, ei ole esimese iseseisvusperioodi perekonnaõigust seni põhjalikult uuritud, valminud on üksnes mõned üliõpilastööd. Seni on perekonnaõiguse küsimusi riivamisi puudutatud ka põhi- või sotsiaalõigusele keskendunud uurimused (Leppik 2017; Siimets-Gross 2005; 2008; Peep 2005), varaühenduse varasuhte ajaloolisest arengust on kirjutanud Toomas Anepaio (Anepaio 2002).

Balti eraseadus: eelmodernne perekonnaõigus

Balti eraseaduse artikli 11 kohaselt oli perekonnapeaks mees ja abielunaine oli oma mehe eestkoste all. Mehel oli õigus ja kohustus kaitsta naise õigusi kohtus ja muudes asjaajamistes. BESi kommentaari kohaselt ei võtnud mehepoolne esindamine naiselt üldjuhul õigust ise oma huve kohtus kaitsta, vaid talle anti võimalus kasutada oma õiguste kaitseks mehe abi, kes ei vajanud esindamiseks eraldi volitust. Samuti oli mehel õigust ilma naisepoolse volitusega esitada naise nimel hagi. Naise suhtes toime pandud kuritegude menetlemise juures viibis mees enda nimel, mitte naise advokaadi või usaldusmehena. Põhjusks toodi, et naise au on ka mehe au ja naise solvamine solvab ka meest (Bukovski 1914: 31–32). Kui naise ja mehe huvid olid omavahel vastuolus, pidi naine BESi art 30 ja art 1991 kohaselt valima endale eraldi meessoost nõuandja, kes teda esindaks.

Abikaasadel oli BESi artiklist 7 tulenev kohustus elada koos, mida täiendas artiklist 8 tulenev mehe õigus nõuda naiselt sõnakuulmist ja oma tahte allumist ning mehe õigus määrata abielupoolte elukoht. BESi kommentaarides peeti mehe õigust valida abikaasade elukoht ja naise kohustust mehele järgneda vajalikuks abielu normaalse toimimise seisukohalt, põhjenduseks toodi naise meele nõrkus (Bukovski

1914: 31). Riigikohus kommenteeris 1933. ja 1936. aastal oma lahen-dites nimetatud kohustust (Peep, A. 1937: 35–36). Kohus leidis, et kui abielumees otsustas asuda elama abielupaari senisest elukohast teise, oli naisel seadusest tulenev kohustus mehele uude elukohta järg-neda. Seda hoolimata sellest, kas naisele uus elukoht sobis või kas mees teda endale järgneda palus. Naisel ei olnud õigust mehe valitud elukohta vaidlustada ega süüdistada meest enda hülgamises. Õigus nõuda lahutust või ülalpidamist tekkis naisel alles siis, kui mees teda uues elukohas vastu ei võtnud või muutis ta elu uues kohas väljakan-natamatuks. Naisel samasugust õigust iseseisvalt ja mehega koos-kõlastamata elukohta vahetada ei olnud. Seega tähendas abikaasade kohustus elada koos mehe õigust valida elukoht ja naise kohustus mehele sinna järgneda.

Mees võis nõuda naiselt kaasabi ja osalemist mehe juhatuse all seisvas koduses majapidamises. Seda väljendas ka BESi artikkel 4194, mis keelas naisel mehe nõusolekuta asuda teenistusse.² Materiaalsema väljundina oli mehel õigus nõuda naiselt ülalpidamist haiguse ja vaesuse puhul.

Naise eriõigused sätestas BES oluliselt tagasihoidlikumalt. Nii oli BESi artikli 9 kohaselt naisel õigus nõuda mehelt ülalpidamist. Selline õigus oli naisel sõltumata tema enda varalisest seisust (Ilus, E. 1938: 21; Tjutrjumov 1927: 512). Samuti oli naisel õigus nõuda mehelt kaitset ja abi asjaajamistes, eriti naise esindamiseks kohtus.

Eelnev näitab, et BES ei käsitanud meest ja naist abielus võrdsete part-neritena. Mees oli seaduse kohaselt perekonnapea ja tal oli abikaasade ühise elu korraldamises ilmselge juhtpositsioon. See ei piirdunud naise esindamisega asjaajamistes väljaspool kodu, vaid avaldus ka koduses majapidamises ja tavapärase igapäevaelu küsimuste otsustamisel.

Tsiviilseadustiku 1926. aasta eelnõu: sammuke modernse vabaduse suunas

Kui BES sätestas abielumehe eestkoste naise üle, siis 1920. aasta põhi-seaduse § 6 sätestas kõigi kodanike, nii meeste kui ka naiste võrdsuse

---

² Mehe õigus keelata naisel astuda mujale teenistusse oli aga kaasaegse õigusteadus-liku käsitluse järgi 1920. aasta põhiseadusega vastuolus ja kehtetu (Ilus, E. 1938: 20).

seaduse ees: „Kõik eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised. Ei või olla avalik-õiguslikke eesõigusi ja paheõigusi, mis olenevad sündimisest, usust, soost, seisusest või rahvusest.“ Sama sätestas ka 1938. aasta põhiseaduse § 9. Kuna täpsemalt sätestati selle paragrahviga üksnes meeste ja naiste ühetaolisus avalikus elus ning perekonnasuhteid reguleeris tsiviil- ehk eraõigus, ei olnud abielunaise jätmine mehe eestkoste alla otseselt vastuolus põhiseadusega (Siimets-Gross 2008: 66; Leppik 2017: 342). Siiski tekitas selline vastuolu mõningast ebaselgust ja rahulolematust. Juba 1922. aastal rõhutas tollane riigikogu liige Jüri Jaakson vajadust vabastada abielunaised mehe eestkoste alt ka eraõiguslikes, sh perekonnaõiguslikes küsimustes. Ettepanek võeti õigusteadlaste päevadel hääletusega vastu (Jaakson 1922: 26, 35, 65).

1923. aastal moodustati tsiviilseadustiku eelnõu koostamiseks komisjon³ ja perekonnaõiguse ja tsiviilseadustiku üldosa eelnõud avaldati trükis 1926. aasta esimesel poolel⁴. Nendega koos kahjuks seletuskirja välja ei antud, kuid sätete all on märgitud eeskujudena kasutatud BESi ja välisriikide seadusesätteid.

Abikaasade võrdse põhimõtte väljendusena 1926. aasta eelnõu perekonnaõiguse osa enam abielulist eestkostet sõnaselgelt ei sätestanud. Kadunud oli mehe õigus nõuda naiselt sõnakuulmist ja oma tahtele allumist ning naine ei vajanud oma abikaasa vastu kohtuvaidluse pidamisel enam eraldi meessoost nõuandjat. Samas ei toonud see kaasa abikaasade võrdset otsustamisõigust ja meest nähti jätkuvalt perekonnapeana. Eelnõu § 356 sätestas, et mehel on otsustamisõigus ühiselu puudutavates küsimustes, eriti elukoha osas. Naine ei olnud kohustatud mehe otsusest juhinduma, kui mees oma õigusi kuritarvitas. Sarnaselt käsitati meest perekonnapeana ka Prantsuse ja Tsaari-Vene õiguses (Tjutrumov 1927: 510–511). Nii 1926. aasta eelnõus kui ka järgmistes jäi püsima abikaasade kohustus elada koos mehe valitud elukohas. Sama põhimõtte nähtus ka eelnõu eeskujudest. Allikatena märgitud Saksa tsiviilseadustiku (BGB) § 1354 andis mehele otsustamisõiguse kõigis ühiselu küsimustes, sh elukoha valikul, ning Šveitsi tsiviilseadustiku (ZGB) §

³ Kirjavahetus tsiviilseadustiku eelnõu väljatöötamiseks vastava komisjoni moodustamise, komisjoni koosseisu ja selle liikmetele tasumaksmise küsimuses. 26.10.1923–11.03.1927. RA.ERA.76.2.334. Lehed nummerdamata.

⁴ Tsiviil seadustik: üldosa ja perekonnaõigus. 1926.

160 ja § 162 nimetasid meest otsesõnu perekonnapeaks. Õigusteadlase Igor Tjutrumovi andmetel oli mehel elukoha valiku õigus ka nt Prantsusmaal ja Itaalias (Tjutrumov 1927: 510–511). Ta pidas vajalikuks, et eelnõusse lisataks ka kooselamise kohustuse täitmist tagav mehhanism. Näiteks sai Prantsusmaal sundida abikaasat trahvidega ühiselu jätkama, Venemaal määrata alimente ja Saksamaal nõuda kooselukohustuse rikkumisel lahutust. Seevastu kohtu kaudu sunniga naise mehe juurde tagasitoomist pidas ta alandavaks ja sobimatuks (Tjutrumov 1936: 9). Austrias sai üks abikaasa teiselt ka kooselamist kohtu kaudu nõuda; naist sai karistada trahvi ja vangistusega, kuni ta nõustus mehe juurde tagasi pöörduma, ning meest täitemenetluses sundida naist oma majja tagasi võtma (Cohn 1937: 11). Mõnevõrra võrdõiguslikum oli Ungari 1894. aasta seadus, mille järgi otsustas abielupaari elukoha küll mees, kuid pidi elukoha valikul naiselega konsulteerima. Naisel oli kohustus mehele järgneda ja õigus temaga koos elada, kuid sellist õigust ei saanud kohtu kaudu maksma panna. Samuti ei olnud naise kohustus mehele järgneda piiramatu, nt ei pidanud järgnema teisele kontinendile (Cohn 1937: 110; Ronay 1938: 305–306). Seega olid seaduses sätestatud kontseptsioon mehest kui perekonnapeast ning abikaasade kohustus elada koos mehe valitud elukohas tollal väga levinud ja Eesti vastav regulatsioon ei olnud teistega võrreldes kuidagi erandlik.

1926. aasta eelnõus nähti meest mõnes küsimuses jätkuvalt ka naise esindajana, nt § 358 nimetas meest abikaasade ühise elu esindajaks ja andis mehele täiendava õiguse jälgida kohtulikult kõiki naise vastu korda saadetud üleastumisi ja kuritegusid. Mida väljendi „kohtulikult jälgida“ all silmas peeti, ei ole seletuskirja puudumise tõttu võimalik üheselt öelda. Tõenäoliselt peeti silmas juba BESi artiklis 11 sätestatud õigust viibida naist puudutavate protsesside arutamise juures ja naist ilma volituseeta kohtus esindada.

Ettekujutust mehest kui perekonnapeast väljendas ka eelnõu § 358 lg 2, mis andis mehele oma naise eeldatava voliniku ja abielulise nõuandjana õiguse esindada naist kohtus ja väljaspool kohut kõigis varandusega seonduvates asjades, mis olid mehe valitseda. Tegemist oli mõningase edasiminekuuga abikaasade võrdõiguslikkuse osas, kuna mehe õigus naist esindada piirdus abieluvara puudutavate küsimustega ega hõlmanud erinevalt BESist muid valdkondi. Samuti oli

mehepoolne naise esindamise õigus tingitud osaliselt ka abieluvararežiimi spetsiifikast, mitte üksnes eesmärgist allutada abielunaine mehe eestkostele. 1926. aasta eelnõu §-d 380 jj sätestasid abikaasade vahel seadusjärgse vararežiimina varaühenduse. Varaühenduse puhul peatusid naise õigused oma varaga tehinguid sõlmida abielu ajaks. Kogu vara, nii algselt mehe oma kui ka naise abiellu toodu, samuti abielu jooksul omandatud vara oli mehe valitseda, kasutada ja enamasti ka käsutada. Naine ei võinud vara käsutada, sh ei võõrandada ega ka pantida. Kuna § 380 kohaselt varaühenduse režiimi puhul naise õigused sõlmida tehinguid oma varaga, sh abiellu kaasa toodud varaga, abielu ajaks peatusid, ei saanud naine ilmselt enda esindamisest keelduda. Eelnõu järgi oleks olnud võimalus abielulepingu sõlmimisega valida teisi vararežiime, nt varalahusust, mille puhul mehel selliseid õigusi vara valitseda ei olnud. Varaühendus oli seadusjärgne vararežiim, mis rakendus automaatselt, kui abikaasad lepinguga mõnda teist varasuhet ei valinud. Kuna varasuhteid reguleeriva abielulepingu sõlmimine eeldas täiendavat asjaajamist ja suuremat teadlikkust kehtivast õigusest, võib eeldada, et enamik abielupaare oleks jäänud seadusjärgse varaühenduse juurde. Seega oleks eelnõu seadusena jõustumisel enamiku abielupaaride puhul saanud siiski mees abieluvarasüsteemi spetsiifikast tulenevalt varalistes küsimustes naise esindamiseks niivõrd laialdased õigused, et seda oleks võinud sisuliselt nimetada naise eestkostjaks olemiseks varanduslikes küsimustes.

Eelnõust ja sellele eeskujuks olnud BESist, BGBst ja ZGBst erinevalt reguleerisid sama küsimust Skandinaavia seadused. Nt Soomes tühistati Rootsi eeskujul naise esindamine mehe poolt 1929. aasta abieluseadusega (Pylkkänen 1993: 95). Abikaasade võrdõiguslikkuse põhimõtte jõudis 1920ndatel ka Taani, Norra ja Islandi perekonnaõigusesse (Ilus, O. ja Poska-Grünthal 1930: 3, 35). Peale Põhjamaade peeti abikaasasid täiesti võrdõiguslikeks ka Nõukogude Liidu seaduste kohaselt (Cohn 1937: 45, 60, 213).

Pärast 1926. aasta eelnõu avaldamist kaasati tsiviilseadustiku väljatöötamise töörühma ka kaks naisjuristi ja eelnõud täiendati nii, et see väljendas mõnevõrra rohkem „üheõigusluse põhimõtet“. Muudetud teksti avalikkusele kättesaadavaks ei tehtud (Schlieffstein 1930: 52).

Hilisematest diskussioonidest selgub, et uuenduste kohaselt pidi abikaasadel olema ühine otsustusõigus igapäevaelu küsimustes, sh elukoha määramises, kuid arvamuste lahknevusel oli mehe otsus määrav ehk „möötuandev“ ning naisele jäi õigus mehe otsuse vaidlustamiseks kohtusse pöörduda. Erinevalt hilisematest on siin nimetatud tavalist kohut, mitte hoolekande- või vaeslastekohut (Aron 1930: 460).

Võimalik, et naise väiksem otsustamisõigus oli osaliselt tingitud naise väiksemast vastutusest perekonna ülalpidamise eest. Sarnaselt BESile puudus 1926. aasta eelnõu kohaselt naisel otsene kohustus osaleda kooselu ja majapidamise kulude katmises. Vastav kohustus oli tal üksnes siis, kui mehel polnud piisavalt vahendeid ning naise rahaline olukord seda võimaldas (§ 359 lg 2 ja § 492). Peale koduses majapidamises töötamise pani 1926. aasta eelnõu § 357 lg 3 naisele ka kohustuse vajaduse korral mehe äris töötada. Samas ei olnud selline regulatsioon ainuvõimalik. Rootsi 11.06.1920 abieluseaduse § 2 ja Soome 13.06.1929 abieluseaduse § 46 rõhutasid mõlema abikaasa majanduslikku panust perekonna heaolu eest hoolitsemisel.

Eelnevast nähtub, et ehkki 1926. aasta eelnõu ei sätestanud enam sõnaselgelt eestkostet abielunaise üle, ei oleks eelnõu seadusena jõustumisel taganud abikaasade võrdõiguslikkust perekonnasuhetes. Eelnõu käsitles meest abikaasade ühiselu esindajana ning § 356–358 andsid mehele niivõrd ulatusliku otsustamisõiguse ja naise esindamise õiguse, et vähemalt seadusjärgse varasuhte (varaühenduse) puhul ei saanud eraõiguslikus sfääris rääkida mitte abielulise eestkoste kaotamisest, vaid üksnes eestkoste ulatuse kitsendamisest ja piiramisest varaliste suhetega.

Diskussioonid tsiviilseadustiku 1926. aasta eelnõu üle

1930. aastal oldi optimistlikud ning kirjutati, et nii perekonnaõiguse kui ka pärimisõiguse eelnõu esitatakse lähiajal valitsusele ja tsiviilseadustik plaanitakse kehtestada osade kaupa selle põhjal, kuidas riigi-kohtu nad vastu võtab.⁵ 1932. aastaks oli selgunud, et see ei õnnestu.

⁵ Tsiviilseadustiku kolm osa esitatakse valitsusele. 1930. Kaja, 27.04.1930, nr 97.

Ajakirjanduses leiti, et vastuvõtmist viivitavad perekonnaõigusega rahulolematud naised, kes nõuavad muudatusi mh abikaasade isiklike vahetekordade regulatsioonis.⁶ Tõepoolest osalesid naisorganisatsioonide liikmed aktiivselt eelnõu üle peetaval arutelul. 1923. aastal, juba enne kui eelnõu väljatöötamise komisjon tööd alustas, saatis Eesti Naisliit kohtuministeeriumisse märgukirja, milles soovitas tsiviilseadustikus perekonnaõiguse osa väljatöötamisel võtta eeskujuks liberaalse Rootsi seadused, mitte aegunud BESi (Ilus, O. 1935: 10). 1925. aasta oktoobris peetud üleriiklikul naiskongressil otsustati, et perekonnaõigus peaks põhinema „abikaasade võrdväärsusel“. Kohtuministrile saadetud märgukirjas⁷ soovitati lähtuda Põhjamaade perekonnaõiguse eelnõudest ja kaotada naise esindamine mehe poolt kui aegunud põhimõte. Samuti rõhutati vajadust väärtustada naise panust perekonna ülalpidamise koduste töödega (Schlifstein 1930: 52). Naisorganisatsioonide sooviavalduste⁸ alusel oli see küsimus arutusel ka riigikogus⁹ ning 13. juunil 1929 lubas kohtu- ja siseminister kutsuda kaks naisesindajat sõnaõigusega kõigist tsiviilseadustiku väljatöötamise komisjoni istungitest osa võtma.¹⁰

Eelnõu perekonnaõiguslikke lahendusi kritiseeriti ka 1930. aastal IV üleriiklikul naiskongressil. Leiti, et „abikaasade õiguslike vahetekordade korraldamine mehe ülemvõimu põhimõttel on vastuolus õiglustunde ja põhiseadusega ega ole põhjendatud tegeliku elu nõuetega“. Märgiti, et eelkavast peavad välja jääma põhimõtted mehe

⁶ Tsiviilseadustik valmimas. 1932. Kaja 17.06.1932, nr 140.

⁷ Eesti naisorganisatsioonide ühine kiri kohtuministeeriumile. 1927. Naiste Hääli, nr 2, lk 30.

⁸ Kirjavahetus Eesti Naisorganisatsioonide Liidu ja Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu Tallinna osakonnaga nende esindajate osavõtmise küsimuses tsiviilseadustiku ümbertöötamise ja kriminaalkohtupidamise seaduse eelnõu väljatöötamise komisjoni istungitest. RA, ERA.76.2.336 lehed 1, 3.

⁹ Kirjavahetus Eesti Naisorganisatsioonide Liidu ja Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu Tallinna osakonnaga nende esindajate osavõtmise küsimuses tsiviilseadustiku ümbertöötamise ja kriminaalkohtupidamise seaduse eelnõu väljatöötamise komisjoni istungitest. RA, ERA.76.2.336 leht 4

¹⁰ Kirjavahetus Eesti Naisorganisatsioonide Liidu ja Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu Tallinna osakonnaga nende esindajate osavõtmise küsimuses tsiviilseadustiku ümbertöötamise ja kriminaalkohtupidamise seaduse eelnõu väljatöötamise komisjoni istungitest. RA, ERA.76.2.336 lehed 5–6.

otsustamise eesõiguse kohta, et naine ei jääks abielus ka edaspidi mehe eestkoste alla.¹¹ Mõned aastad varem Rootsis toimunud sarnase kampaania eeskujul alustati 1931. aasta kevadel eelnõu muutmiseks allkirjade kogumise kampaaniat.¹² Allkirjade andmise kutset levitati ajalehtedes, avaldati artikleid väljatöötatava seaduse ebaõiglusest ja tagurlikkusest (Mäelo 1931: 10; Jansen 1931: 56–57). Eelnõu vastu anti ligikaudu 32 000 allkirja (Grünthal 1932: 148–149). Allkirjad edastati kohtuministeeriumile koos märgukirjaga, kus nõuti uue perekonnaõiguse lähtumist võrdõiguslikkuse põhimõttest. Naiste aktiivse tegutsemise tõttu oli perekonnaõiguse teemadel 27. mail 1932 riigikogus arutelu ja seejärel saadeti eelnõu ministeeriumile tagasi muutmiseks.¹³

Eelnõu tekitas diskussiooni ka ajakirjanduses. 1926. aastal, üsna kohe pärast eelnõu trüki avaldamist arvustas siseministeeriumi juriidiliste isikute büroo juhataja Elise Aron seda ajakirjas Naiste Hääl. Aron heitis ette, et ehkki eelnõu on loobunud abielulise eestkoste põhimõttest ning ei nõua naiselt enam mehele alistumist ja kuuletumist, leiab sama põhimõtte siiski väljenduse uute sõnade ja reeglite kaudu. Aron kritiseeris tugevalt ka mehe õigust naist varalistes küsimustes kohtus esindada (Aron 1926: 9). Rohkem mehele naise esindamise õigust andvate paragrahvide § 356 ja 358 üle arutelu silma ei hakanud. Põhjuseks võib olla ka see, et tänapäeval paremini jälgitavate arutelude toimumise ajaks oli sätte algupärasest sõnastusest pehmenatud.

Korduvalt rõhutati vajadust juhendada Rootsi perekonnaseadusest, kuna see ei kitsendanud abielus naise teovõimet, ei eristanud mehe ja naise õigusi ning tunnustas ka naise kodust tööd panusena perekonna ülalpidamisse (Ilus, O. 1932: 71; Poska-Grünthal 1931: 125–126; Aron 1926: 9). Anti välja ka eraldi raamat, et tutvustada Rootsi ja Soome perekonnaseaduste põhimõtteid Eesti lugejale (Ilus, O. ja Poska-Grünthal: 1930).

Põhjalik arutelu eelnõu üle toimus 1930. aasta õigusteadlaste päevadel. Eelnõu koostajate hulka kuulunud professori ja riigitegelase Jüri Uluotsa sõnavõtust nähtub, et eelnõus püüti algselt mehe

¹¹ Väljavõte IV Eesti Üleriikliku Naiskonngressi 2. nov 1930. a vastu võetud resolutsioonidest. 2.11.1930. RA, ERA. 76.2.148, l 1–2.

¹² Naiskoondiste märgukiri Vabariigi Valitsusele uue perekonnaõiguse eelnõu vastu. 1931. Naiste Hääl nr 7/8, lk 99–100.

¹³ Perekonnaõigus uuesti sõelumisel. 1932. Postimees 28.5.1932, nr 122.

ülemvõimu printsiipi säilitada. Kuna seda oli raske teostada, otsustati „kinni pidada mehe ja naise üheõigusluse põhimõttest, vaatamata sellele, et mehe iseteadvus saaks ehk riivatud“. Eeskujuks olevat selles osas Skandinaavia seadusandlus (Uluots 1930: 456). Eelnõu sätete juures eeskujudena märgitud viited aga abikaasade isiklike õiguste osas Skandinaavia seadusetekestidest juhendumist ei kinnita. Enamiku sätete allikana on märgitud BES, palju viidati ka perekonnaõiguse osas suhteliselt konservatiivsetele Saksa BGBle ja Šveitsi tsiviilseadustikule ZGBle, konkreetseid viiteid Skandinaavia seadustele ei nähtu.

1930. aasta õigusteadlaste päevadel pörkusid nii ettekannetes kui ka hilisematel arutlustel vastandlikud seisukohad. Elise Aron kritiseeris eelnõud tugevalt. Ta märkis, et mehe suurem otsustusõigus põhineb üksnes ajaloolisel traditsioonil, mitte reaalsel vajadusel (Aron 1930: 463). Eelnõud kaitses J. Uluots. Tema hinnangul polnud 1926. aasta eelnõus mehe suurem otsustusõigus enam BESiga samaväärne abieluline eestkostete, *mundium*, vaid „avaliku võimu poolt tarbe korral kontrollitav võim.“ Ta selgitas, et eelnõu lahendus sündis kompromissina mehe ja naise õiguste ja perekonna kui terviku huvide kaalumisel (Uluots 1930: 456). Õigusteadlane ja riigitegelane Ants Piip märkis oma repliigis, et E. Aroni ettekanne oli liialt traagiline: „Abielu pole võitlejate ega tüssajate instituut ja abielus ei olda oma isikliku vabaduse suhtes niivõrd kapriisne /.../ abielu on ühiskondlik kohustus, mitte lõbu.“ Samuti hoiatas A. Piip selle eest, et liberaalsusega ei hävitataks ühiselu mõtet. Abielu olemuseks pidas ta ühiskondliku harmoonia algrakukest.¹⁴ Mõningal määral vastandus sellele seisukohale poliitik Aleksander Jõeäär. Vastuseks Piibule märkis ta, et kui „abielu on kohustus, aga mitte lõbu, siis ei pea ometi püüdma sellele, et naine peamiselt on kohustuste kandja, kuna mehele jääb lõbu nautimine“. Jõeäär pidas õigemaks anda lahk-
arvamuste puhul kohe lahendusvõimalus kohtule, mitte esmalt mehele üksinda.¹⁵ Omamoodi kompromisslahenduse pakkus välja advokaat ja poliitik August Leps, kes märkis: „Ei saa nõuda, et perekond moodustaks

¹⁴ Läbirääkimised IX õigusteadlaste päevadel. 1930. Kättesaadav kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn, 484.

¹⁵ Läbirääkimised IX õigusteadlaste päevadel. 1930. Kättesaadav kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn, 486.

endast mingi kaheliikmelise parlamendi. On vaja, et peres kellegi seisukoht oleks kindel ja domineeriv“. Tema hinnangul võinuks abikaasad ise valida, kummast saab perekonnapea.¹⁶

1930. aasta õigusteadlaste päevadel kõlama jäänud seisukohale, et liigne võrdsus abielus ohustab perekonna stabiilsust, vastandus õigusteadlane ja kohtunik Timotheus Grünthal. Ta leidis 1932. aastal, et pere stabiilsust ohustab ja konflikte tekitab hoopiski see, kui naine peab mehe otsuse muutmiseks kohtusse pöörduma. Seetõttu pidi tema hinnangul seaduses piisama lihtsalt konstateeringust, et mõlemad abielupooled on üheõiguslikud. Mitmed rõhutasid vastuolu naise eraõigusliku ja avalikõigusliku positsiooni vahel (Kaber 1931: 14; Sepp 1929: 57; Aron 1930: 463, Grünthal 1932: 153). Vandeadvokaat Boris Sepp tõi välja, et naine võib olla riigipea ja poliitiliselt riigi eestkostja, kuid eraasjades ei või olla eestkostjaks rohkem kui oma lastele või lastelastele ning mehe olemasolul ei või kohtus ka mitte laste huvide kaitseks iseseisvalt välja astuda (Sepp 1929: 57).

Kriitika, mitmete muudatusettepanekute ja vastuseisude tõttu otsustati teha eelnõusse täiendusi ja parandusi ning perekonnaõiguse eelnõud ei võetud vastu ei tervikuna ega ka osade kaupa. Järgmine eelnõu versioon valmis 1935. aastaks, nüüd juba koos ülejäänud tsiviilseadustiku eelnõuga.

Tsiviilseadustiku 1935. aasta eelnõu: kompromiss eelmodernse traditsiooni ja modernse vabaduse vahel

Tsiviilseadustiku eelnõu järgmine redaktsioon valmis aastaks 1935 ja hõlmas nüüd tsiviilõigust tervikuna.¹⁷ 1935. ja 1936. aasta eelnõudele koostas seletuskirjad J. Uluots. Eelnõude esmaseks lähtealuseks võeti seletuskirja kohaselt BES ning seejärel Vene, Saksa ja Šveitsi vastavad seadused, samuti Soome ja Rootsi perekonnaõigus (Uluots 1936a: 3–4). Eelnõust nähtub, et abikaasade isiklike suhete osas olid konkreetsete eeskujudena märgitud enamasti BES, BGB ja ZGB.

---

¹⁶ Läbirääkimised IX õigusteadlaste päevadel. 1930. Kätesaadav kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn, 488.

¹⁷ Tsiviilseadustiku 1935. aasta eelnõu.

Seega ei realiseerunud naisorganisatsioonide ettepanek lähtuda Skandinaavia seadustest.

Seletuskirjas rõhutas Uluots püüet abielumehe võimu vähendada ja tema hinnangul jõudis 1935. aasta eelnõus mõlema abikaasa õiguslik seisund täieliku võrdsuseni (Uluots 1936a: 49; Uluots 1936b: 33). Edasiminekut abikaasade võrdõiguslikkuse suunas näitab, et 1935. aasta eelnõus ei nimetatud meest enam ühise elu esindajaks ja samuti kadus mehe õigus jälgida naise vastu suunatud kuritegude osas toimuvaid kohtumenetlusi. Seega võib öelda, et vähemalt isiklikes küsimustes ja asjaajamistes ametiasutustega väljaspool kodu vabanenuks abielunaine 1935. aasta eelnõu jõustumisel mehe eestkoste alt. Püsima jäi 1926. aasta eelnõu hilisem muudatus, mille kohaselt oli mõlemal abikaasal ühiselu küsimustes, sh elukoha ja korteri määramisel ühine otsustamisõigus. Samas ei olnud naisel võimalik otsustamisõigust sisuliselt teostada, kuna lõike 2 kohaselt oli abikaasade soovide lahkvõime korral määrav mehe otsus ning kui naine pidas mehe otsust olukorda arvestades põhjendamatuks, oli naisel õigus pöörduda otsuse muutmiseks hoolekandekohtusse.¹⁸ Tegemist oli kompromisslahendusega abikaasade suhetes traditsioonilise mehe ülemvõimu säilitamise ja modernse, alles areneva abikaasade võrdõiguslikkuse vahel. Seletuskirja kohaselt oli tegemist praktilise kaalutlusega, välistamiseks oluliste küsimuste lahendamata jätmist abikaasade erimeelsuste korral. Kuna mehe otsustamisõigus oli üksnes esialgne ning vajaduse korral kontrollis otsuse sobivust kohus, ei kujutanud see endast eelnõu koostajate hinnangul abikaasade võrdõiguslikkuse põhimõtte rikkumist (Uluots 1936a: 49; Uluots 1936b: 33).

---

¹⁸ Käesolevas artiklis on refereerimisel ja tsiteerimisel lähtutud originaalsõnastusest, kus autorid on kasutanud samas tähenduses termineid *vaeslastekohus* ja *hoolekandekohus*. Eelnõude tekstis on kasutatud terminit *hoolekandekohus*. Vaeslastekohus oli eestkosteorgan, mille kompetentsi kuulus eestkoste ja hoolekandeadsajade lahendamine. Oma spetsiifilise pädevuse tõttu ei sulandunud vaeslastekohtud täielikult kohtuasutuste süsteemi ning olid olemuselt haldusasutused. Hoolekandekohtud loodi 1920. aastal lisaks vaeslastekohtutele suurematesse linnadesse. Nendesse viidi üle eestkoste ja hoolekande asjad, kui varanduse väärtus ületas 100 000 marka või kui tegemist oli keerulisema asjaga (Roosileht 2003: 6–7; 60–67). Vaeslastekohtute kui haldusasutuste kohta vt täpsemalt Ristikivi jt 2017: 327–329.

Oluline on, et kui 1926. aasta eelnõus võis naine mehe otsuse järgi talitamisest keelduda, kui mees otsustamise õigust kuritarvitab, siis 1935. aasta eelnõusse toodi sisse uus termin. Nimelt võis naine kohtu poole pöörduda, kui ta pidas mehe otsust *oludega põhjendamatuks*. Selles nägi probleemi I. Tjutrjumov. Tema hinnangul oli termin *oludega põhjendamatu* liiga lai. Sobivamaks pidas ta BGB konstruktsiooni, kus naine võis kohtu poole pöörduda, kui mees oma otsustamisõigust kuritarvitas. Kuritarvitamiseks pidas ta seda, kui mees jättis täitmata oma kohustused perekonnas, eriti kohustuse perekonda ülal pidada (Tjutrjumov 1936: 3). Täpsemat diskussiooni kahe termini sisulise erinevuse kohta silma ei hakanud. Grammatiliselt on termin *oludega põhjendamatu* laiem kui *otsustamisõiguse kuritarvitamine*, hõlmates ka olukordi, kus mehe otsus on pere jaoks lihtsalt kulukam, ebamugavam või vähem kasu toov kui naise ettepanek – see näitab abikaasade võrdõiguslikkuse arengut. See näitab ka koostajate püüet pehmendada BESi, BGB ja ZGB eeskujul põhinevat mehe kui perepea ülemvõimu Skandinaavia perekonnaõiguse ideedega abikaasade võrdusest. Nii selle kui ka teiste naise õiguslikku positsiooni edendavate muudatuste põhjusena tuleb esile tõsta naisorganisatsioonide survet ja läbimõeldud ettepanekuid 1926. aasta eelnõu osas (Vihalem 1935: 463).

Nii nagu 1926. aasta eelnõule, esitasid naisorganisatsioonide liikmed ka 1935. aasta eelnõu kohta mitmeid muudatusettepanekuid (Ilus, O. 1935: 10). Eesti Naisliidu ja Akadeemiliste Naiste Ühingu hinnangul tulnuks kaotada säte, et mehe otsus on määrav. Leiti, et kui abikaasad kokkuleppele ei jõua, peaks küsimuse kas ühe või mõlema abikaasa palvel lahendama hoolekandekohus.¹⁹

Kriitikaga võib osaliselt nõustuda. Ühest küljest oli regulatsioon abielunaise õigusi ja vabadust piirav, kuna naisel ei olnud võimalik mehe otsuse täitmisest lihtsalt keelduda, vaid ta pidi selle vaidlustamiseks pöörduma kohtusse. Teisalt oli regulatsiooni lähtekohaks ilmselt tolaeagne majanduslik ja ühiskondlik ideaal, kus palgatööd teeb enamasti mees ning naise panus perekonnaellu väljendub koduse

---

¹⁹ Tsiviilseadustiku 1935. aasta eelnõu arvustusi ning täiendus- ja parandusettepanekuid. 1935. Tallinn, lk 31.

majapidamise korraldamises. Olukorras, kus perekonna sissetulek (mis määrab ka võimaliku elustandardi) tuleb ainult või peamiselt ühe abikaasa tegevusest, tundub ka selle abikaasa suurem otsustusõigus perekonna eluviisi osas põhjendatud. Suurema majandusliku panuse ja suurema elukogemusega põhjendati mehe suuremat otsustamisõigust ka õiguskirjanduses (Tjutrumov 1936: 3). Selline lahendus osutus aga ebasobivaks, kui perekonna vajadusi kaeti mõlema abikaasa sissetulekust või kui peamise sissetuleku teenija oli nt mehe haiguse tõttu naine. Selles nägi probleemi ka I. Tjutrumov, kuid tema hinnangul oli perekondi, kus naine on pädevam ja aktiivsem, seaduse muutmiseks liiga vähe. Erandina võinuks tema hinnangul perekonna elukoha valimise õigus kuuluda naisele, kui mees ei suuda perekonda üleval pidada ja pere kulud katab naine (Tjutrumov 1936: 3, 8).

Eelnõus puudus reeglistik selle kohta, kuidas ja millise tähtjaja jooksul peaks naine mehe otsuse vaidlustamiseks kohtusse pöörduma ning kumma abikaasa varanduse hulgast peaks kaetama võimalikud kaasnevad kulud. Võimalik, et täpsem protseduurikord kavatseti ette näha mõnes teises seaduses, kuid sellisel juhul tulnuks arusaadavuse huvides teha vastav viide ka tsiviilseadustikku. Samuti ei nähtunud seaduse tekstist üheselt, kas juhul, kui naine otsusega ei nõustu, pidi jääma mehe otsus esialgu kuni kohtupoolse ümbervaatamiseni jõusse või jäi küsimus kuni hoolekandekohtu otsuseni lahtiseks. Seega ei olnud naise õigus mehe otsustamise järgi talitamisest keelduda piisavalt tagatud ning praktikas võinuks olla raske seda realiseerida.

Eelnõu kohta oma seisukoha esitanud Viljandi ringkonnakohus leidis, et ei saa nõuda, et abikaasad oleksid kõikides küsimustes üheõiguslikud, sest see kahjustaks abielu stabiilsust. Kuna mehel olevat rohkem ülesandeid ja kohustusi, pidi temal olema ka suurem õigus abieluliste küsimuste otsustamisel.²⁰ Arvestades seda, et abikaasade kohustused muutusid 1935. aasta eelnõus varasemast võrdsemaks, ei saa selle seisukohaga täielikult nõustuda. Kui varasemad eelnõud sätestasid naise ja mehe õigused ja kohustused eraldi paragrahvides, siis 1935. aasta eelnõus oli selline vahetegu abielumehe ja

---

²⁰ Tsiviilseadustiku 1935. aasta eelnõu arvustusi ning täiendus- ja parandusettepanekuid. 1935. Tallinn, lk 89–90.

-naise isiklike õiguste ja kohustuste vahel vähenenud ning kirjutati abikaasade õigustest ja kohustustest ilma meest ja naist eristamata. 1926. aasta eelnõu järgi oli üksnes naine kohustatud meest abistama mehe äris või kutsetegevuses, kuid 1935. aasta eelnõu § 271 kohaselt oli selline vastastikune kohustus isikliku elukutse puudumisel mõlemal abikaasal. Rõhutada tuleb, et erinevalt 1926. aasta eelnõust ja BESist, mis panid perekonna ülalpidamise kohustuse eeskätt mehele, kohustas 1935. aasta eelnõu § 269 mõlemat abikaasat varaga ning tegevusega kodus ja väljaspool kodu osalema pere kulude kandmises oma võimete kohaselt. Seega realiseerus naisorganisatsioonide ettepanek väärtustada perekonna huvides tehtavat kodust tööd. Naise kohustuste suurenemist perekonna ülalpidamiseks peeti õiglaseks, kuna see käivat kaasas koos õiguste ja vabaduste suurenemisega ning naise muutnud positsiooniga ühiskonnas ja majanduselus (Vihalem 1935: 463–465). Seletuskirjast ega diskussioonidest ei nähtu, et muudatuse sisseviimise põhjuseks olnuks ka vajadus tagada perekonna parem toimetulek 1929. aastal USAst alguse saanud majanduskriisi tingimustes. Rõhutati üksnes abikaasade suuremat võrdõiguslikkust. Kui abikaasad ei suutnud kokku leppida, mida kumbki pere ülalpidamiseks teeb, pidi selle § 270 järgi määrama kohus.

Seega olid hoolimata tehtud muudatustest lahkavamused 1935. aasta eelnõu osas sarnased pärast 1926. aasta eelnõud esitatud arvamusetega. Naisorganisatsioonide liikmed ei pidanud eelnõud võrdõiguslikkuse seisukohalt endiselt piisavaks ning oli isikuid või asutusi, kes nägid abikaasade liigeses võrdõiguslikkuses ohtu perekonna stabiilsusele.

Tsiviilseadustiku 1936. aasta ja 1940. aasta eelnõud: abielurindel muutusteta

1935. aasta eelnõu üle peetud diskussioonid ja esitatud ettepanekud ei toonud kaasa olulisi muudatusi abikaasade isiklikes õigustes ja kohustustes. Järgmine tsiviilseadustiku eelnõu redaktsioon valmis aastal 1936.²¹ Aastal 1939 esitas valitsus valminud eelnõu riigi-

²¹ Tsiviilseadustiku 1936. aasta eelnõu.

volikogule vastuvõtmiseks.²² 1940. aastal arutati seda riigivolikogu erikomisjonis,²³ kuid nõukogude okupatsiooni tõttu vastu võtta ei jõutudki ning tegelikkuses kehtis kogu Eesti Vabariigi esimese iseseisvusperioodi BES. 1940. aasta eelnõu ja 1939. aasta versioon olid omavahel äärmiselt sarnased, mistõttu on artiklis käsitletud üksnes 1940. aasta eelnõud

1936. aasta eelnõus tehti sõnastuslikke parandusi ning keelekasutus muutus mõnevõrra moodsamaks, kuid põhimõtetena jäi kehtima kõik juba 1935. aasta eelnõus väljendatu. Sarnaselt varasemale oli ka 1936. ja 1940. aasta eelnõude kohaselt abikaasadel ühine otsustamisõigus kõigis perekondliku kooselu kohta käivais asjus, kuid seisukohtade lahkumineku korral pidi olema määrav mehe otsus. Naisele jäeti õigus seda otsust hoolekandekohtus vaidlustada. Kohtu suurt rolli abikaasade erimeelsuste lahendamisel kritiseeris Rooma õiguse professor David Grimm, kes märkis, et „kui varasemalt oli antud meie seadustiku järgi naine mehe eestkoste all, siis uue seadustiku kava järgi on mees antud vaeslastekohtu eestkoste alla“.²⁴ 1936. aasta eelnõule esitati abikaasade isiklike õiguste osas vähe muudatusettepanekuid ning need kordasid sisuliselt juba varem esitatuid.²⁵

1940. aastal eelnõu II lugemisel riigivolikogu tsiviilseadustiku erikomisjonis peeti mehe otsuse määravust mõistlikuks. Leiti, et kuna nt lastele hariduse andmise küsimused võivad olla väga kiireloomulised, ei saa jääda Rootsi eeskujul ootama, kuni saavutatakse üksmeel, vaid naisele on antud õigus pöörduda mehe otsuse vaidlustamiseks kohtusse. Arutlustest nähtus, et hoolekandekohtu poole pöördumiseni tuli küsimus lugeda lahendatuks mehe otsusega. Kohtu poole pöördumist peeti sobivaks lahenduseks ka olukorras, kus mees valib ühiseks elukohaks sellise koha, kuhu naine järgneda ei saa.

---

²² Tsiviilseadustik: Vabariigi Valitsuse ettepanek 11.12.1939.

²³ Tsiviilseadustiku erikomisjoni protokollid 1939-1940. Riigikogu VI koosseis/Riigivolikogu I koosseis. RA, ERA 84.1.1043. 1940. aasta eelnõu tekst on laiemalt kättesaadav järgmise väljaande vahendusel: Tsiviilseadustik. Tartu 1992.

²⁴ Juristid jätkasid tsiviilseadustiku kava arvustamist. 1936. Postimees 29.10.1936, nr 293.

²⁵ Tsiviilseadustiku 1936. aasta eelnõu arvustusi ning täiendus- ja parandusettepanekuid. 1937. Tallinn.

Samuti juhul, kui naise sissetulekust kaeti perekonna kulud ning mees teostas oma otsustamisõigust ebaotstarbekalt ja naise rahakoti arvel. Leiti, et hoolduskohus mõjub pigem heatahtliku nõuandja kui kohtuasutusena ning seetõttu polevat karta, et selline kohtus käimine abielule lõhkvalt mõjub.²⁶

Erikomisjon edastas eelnõu riigivolikogule vastuvõtmiseks, kuid nõukogude okupatsiooni tõttu seda vastu võtta ei jõutudki ning tege-
likkuses kehtis abikaasade omavahelistes suhetes kuni Eesti esimese iseseisvusaja lõpuni see õiguslik olukord, mille sätestas BES.

Kokkuvõte

Raskeimaks ülesandeks võis tsiviilseadustiku koostajatele olla vastandlike põhimõtete ja eeskujude ühildamine. Ühest küljest nähtub eelnõust soov säilitada perekonnaõiguse osas traditsioonilisi ja konservatiivseid põhimõtteid, teisalt avaldasid naisorganisatsioonid ja mitmed meesjuristidki survet põhiseaduses sätestatud soolise võrdõiguslikkuse võimalikult täielikuks rakendamiseks ka peresuhtes. Samasugune vastuolu ilmneb ka eelnõu koostamise allikates. Lisaks BESile võeti eelnõu koostamise lähtealuseks ka Saksa BGB ja Šveitsi ZGB, mille perekonnaõiguse osas püüti pehmenendada konservatiivsed põhimõtteid ning kokku sobitada modernsetes Skandinaavia seadustes sätestatud abikaasade täieliku võrdsuse põhimõttega. Niivõrd vastandlikest eeskujudest lähtumine muutis aga Eesti tsiviilseadustiku eelnõud mõnevõrra ebaühtlaseks ja tõi kaasa vajaduse teha mitmeid kompromisse. Viimase väljenduseks oli nt põhimõte, et abikaasadel on küll ühine otsustamisõigus perekonnaelu korraldamises, kuid lahknevuse korral on määrav mehe otsus, mida naine saab hoolekandekohtus vaidlustada. Selline pendeldamine konservatiivse perepea ülemvõimu ning liberaalse võrdõiguslikkuse vahel tõi alates 1935. aasta eelnõust kaasa hoolekandekohtu suurema rolli abikaasade tülüküsimuste lahendajana. Lisaks mehe elukorralduslike otsuste vaidlustamisele oli võimalik kohtusse pöörduda nt

---

²⁶ Protokoll nr 15. Riigivolikogu tsiviilseadustiku erikomisjoni koosolek 06.2.1940. RA, ERA 84.1.1043, lehed 94–95.

siis, kui abikaasad ei suutnud kokku leppida, mida kumbki pere ülalpidamiseks teeb.

Abikaasade omavahelistes suhetes rõhutati korduvalt võrdõiguslikkuse arengut. Tõepoolest, tsiviilseadustiku eelnõusid ajateljel vaadeldes on nähtav liikumine abikaasade võrdsemate õiguste ja ka kohustuste suunas. Suurimaks sammuks võrdse isikuvabaduse suunas ja ühtlasi ka põhiseaduses nimetatud meeste ja naiste võrdõiguslikkuse väljenduseks perekonnaelus oli abielulise eestkoste kaotamine naise üle. Kui BES sätestas abielumehe eestkoste naise üle, siis 1926. aasta eelnõu piiras mehe esindusõigust üksnes varaküsimustega ning kohtus esindamisega ega nimetanud seda enam eestkosteks. Alates 1935. aasta eelnõust oleks mehel kadunud igasugune automaatne seadusest tulenev õigus esindada naist asjaajamistes väljaspool kodu. Teiseks näiteks on naise otsustamisõiguse suurenemine. Kui BES ei näinud naisele ette võimalust mehe elukorraldusliku otsuse vaidlustamiseks, siis 1926. aasta eelnõuga võis naine mehe otsuse järgi talitamisest keelduda mehepoolsetel õiguste kuritarvitamisel ning 1935. aasta eelnõust alates oli vähemalt sõnades abikaasadel igapäevaelu küsimustes ühine otsustusõigus. Kui esialgu pidigi jääma kehtima mehe otsus, siis sai naine seda hoolekandekohtus vaidlustada, kui pidas otsust oludega põhjendamatuks. Oluline on, et alates 1935. aasta eelnõust kasutatav termin *oludega põhjendamatu* hõlmab rohkem elulisi juhtumeid kui varasemas eelnõus (1926) ette nähtud *mehepoolne õiguste kuritarvitamine*, mis tähendas eelkõige mehepoolset kohustuste täitmata jätmist. Muudatuste põhjuseid on mitmeid, sh kindlasti naiste senisest suurem osalus avalikus elus ja poliitikas. Konkreetsemalt aga naisorganisatsioonide surve ja Skandinaavia seadusetekstide eeskujul.

Samas jäi abikaasade võrdsus tihti üksnes sõnastuslikuks, kuna abikaasade arvamuste lahkuminekul oli mehe otsus määrav. Tõenäoliselt oli ka eelnõu koostajate arusaam abikaasade täielikust võrdsusest väga erinev tänapäevasest ning sõltus ühiskondlikest oludest ja majanduslikest võimalustest. Abikaasade täielikus võrdõiguslikkuses nähti ka ohtu abielu püsimisele. Mitmeid reforme takistas tuntud konservatiivsete õigusteadlaste, näiteks J. Uluotsa vastu seis sisult aegunud BESi, kuid kehtiva ja praktiseerivate juristide jaoks tuntud seaduse kasutamine peamise eeskujuna ning

perekonnaõiguse osas konservatiivsemate seadus tekstide, näiteks Saksa ja Šveitsi tsiviilseadustike eeskju ning sealne käsitus mehest kui perekonna peast. Seetõttu ei tehtud 1936. ja 1940. aasta eelnõudes 1935. aasta eelnõuga võrreldes abikaasade isiklikes suhete osas enam sisulisi muutusi.

1935. aasta ja 1936. aasta eelnõu seletuskirja kohaselt tasakaalustas mehe suuremat otsustusõigust tema suurem varaline vastutus. 1935. aasta eelnõust alates sätestati ka naisele kohustus panustada perekonna ülalpidamisse. Kui naise otsustusõiguse jätkuva piiramise õiguslikuks ja moraalseks aluseks oleks tõepoolest olnud peamiselt mehe suurem varaline vastutus, tulnuks seoses naise varalise vastutuse suurenemisega suurendada ka tema reaalselt otsustusõigust. Sellest järeldub, et tegelikud põhjendused olid pigem traditsioonidest lähtuvad ning ühe korraga ei oldud valmis tegema niivõrd suuri uuendusi. Abikaasade omavahelised õigused ja kohustused perekonnas muutusid küll võrdõiguslikumaks kui BESis sätestatud. Siiski jäi tsiviilseadustiku eelnõude regulatsioon abikaasade isiklike õiguste ja kohustuse osas veel kaugele naisorganisatsioonide taotletud ideaalist, mille kohaselt oleks abielu olnud nagu väike parlament, koosnedes kahest võrdse otsustusõigusega inimesest.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad:

Rahvusarhiiv

ERA.76 Kohtuministeerium

ERA.84 Riigikogu VI koosseis

Õigusallikad ja eelnõud:

Baltimaa eraseadus. Esimene raamat, Perekonna õigustest ja kohustest. 1898. (BES, eestikeelne mitteametlik tõlge, tõlkija J. R. Rezold) Tallinn.

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB, Saksa tsiviilkoodeks) 1923. aasta redaktsioon, kättesaadav internetist <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/BGBalle Fassungen.htm>, kasutatud 10.12.2017.

Eesti Vabariigi Põhiseadus 1920, RT 9.8.1920, 113/114, 243.

Eesti Vabariigi Põhiseadus 1938, RT 3.9.1937, 71, 590.

Zivilgesetzbuch der Schweiz (ZGB, Šveitsi tsiviilseadustik); kasutatud väljaandeid The Swiss Civil Code of December 10, 1907. 1915, Boston <https://archive.org/stream/cu31924071237147#page/n7/mode/2up> (kasutatud 3.2.2018) ja <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html> (kasutatud 3.2.2018).

Tsiviilseadustik: üldosa ja perekonnaõigus. 1926. Kohtuministeeriumi kodifikatsiooniosakond. [Tallinn].

Tsiviilseadustik. 1940. Tallinn. Kasutatud väljaande vahendusel: Tsiviilseadustik. 1992 Tartu

Tsiviilseadustik: Vabariigi Valitsuse ettepanek 11.XII 1939. 1939. Tallinn. **Tsiviilseadustiku 1935. a eelnõu. 1935.** [Tallinn.] Koostatud kohtuministeeriumi kodifikatsiooni-osakonna juures asuva tsiviilseadustiku-komisjoni poolt.

Tsiviilseadustiku 1936. a. eelnõu [1936] [Tallinn.] Koostatud kohtuministeeriumi kodifikatsiooni-osakonna juures asuva tsiviilseadustiku-komisjoni poolt.

Perioodika:

Eesti naisorganisatsioonide ühine kiri kohtuministeeriumile. 1927.
– Naiste Hääl nr 2, 30.

- Juristid jätkasid tsiviilseadustiku kawa arvustamist. 1936. – Postimees 29.10.1936, nr 293.
- Läbirääkimised IX õigusteadlaste päevadel. 1930. Kättesaadav kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn, 483–490.
- Naiskoondiste märgukiri Vabariigi Valitsusele uue perekonnaõiguse eelnõu vastu. 1931. – Naiste Hää! nr 7/8, 99–100.
- Perekonnaõigus uuesti sõelumisel. 1932. – Postimees 28.5.1932, nr 122.
- Tsiviilseadustik valmimas. 1932. – Kaja 17.6.1932, nr 140.
- Tsiviilseadustiku 1935. aasta eelnõu arvustusi ning täiendus- ja parandusettepanekuid. 1935. Tallinn.
- Tsiviilseadustiku 1936. aasta eelnõu arvustusi ning täiendus- ja parandusettepanekuid. 1937. Tallinn.
- Tsiviilseadustiku kolm osa esitatakse valitsusele. 1930. – Kaja, 27.4.1940, nr 97.

Kirjandus:

- Anepaio, T. 2002.** Tuntud tundmatu seadustik: Balti eraseaduse väljanded. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1994–1999 = Annales Litterarum Societatis Esthonicae 1994–1999. Tartu, 302–324.
- Anepaio, T. 2002.** Varauhisus – kas nõukogulik igand? – Juridica nr 3. Tartu, 193–201.
- Aron, E. 1926.** Ka uue perekonnaõiguse eelkava määrused piiravad naise täisõiguslust. – Naiste Hää! nr 1. Tallinn, 9.
- Aron, E. 1930.** Abikaasade õiguslike vahekordade korraldamisest. Ettekanne IX Õigusteadlaste Päeval. Kättesaadav kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn, 460–471.
- Bukovski 1914** = Буковский, Б. 1914. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний прибалтийскихъ. Томъ 1. Рига.
- Cohn, H. (koost.) 1937.** The Foreign Laws of Marriage and Divorce. Part I: The Countries of the European Continent. Tel Aviv.
- Grünthal, T. 1932.** Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad. – Õigus, nr 4. Tartu, 145–168.

- Ilus, E. 1938.** Tsiiviilõiguse eriosa: autoriseeritud konspekt. E. Ilusa loengute järgi koostanud A. Rammul ja E. Talvik. Tartu.
- Ilus, O. 1932.** Abikaasade õiguslikud vahekorrad Rootsi abieluseaduses 11. juunist 1920. – Naiste Hää! nr 6. Tallinn, 71.
- Ilus, O. 1935.** Mõnda meie perekonnaõiguse väljatöötamisest ja naiste osast selles. – Päevaleht 23.11.1935, nr 324. Tallinn, 10.
- Ilus, O. ja Poska-Grünthal, V. (toimet) 1930.** Abieluseadused. Tartu.
- Jaakson, J. 1922.** Meie tsiiviilõiguse puudustest ja nende kõrvaldamisest. Ettekanne I Õigusteadlaste päeval. Kätesaadav kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Eesti õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn, 25–38, 64–65.
- Jansen, H. 1931.** Kuuldub vastuväiteid perekonnaseaduse eelnõu vastu juhitud protesti puhul. – Naiste Hää! nr 4, Tallinn, 56–59.
- Kaber, H. 1931.** Muljeid tsiiviilõiguse ümbertöötamise komisjoni koosolekult. – Naiste Hää!, nr 1. Tallinn, 14.
- Leppik, M. 2017.** Soolise võrdõiguslikkuse küsimus Eesti Vabariigi põhiseadustes ja riigikohtu praktikas 1920–1940. – Ajalooline Ajakiri, nr 2/3 (160/161). Tartu, 341–362.
- Mäelo, H. 1931.** Uus perekonnaseadus rajatagu üheõigusluse põhimõttele. – Nool (Tartu), 24.1.1931, nr 61. Tartu, 10.
- Peep, A. (koost.) 1937.** Abieluseadus Riigikohtu tsiiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse Balti eraseaduse alal antud Riigikohtu tsiiviilosakonna seletusi. Tallinn.
- Peep, V. 2005.** Eesti sotsiaalpoliitilise õigusloome arengujooned 1. omariiklusajal. Tallinn.
- Poska-Grünthal, V. 1931.** Uue perekonnaseaduse eelnõu puhul. – Olion, nr 3. Tartu, 125–126.
- Pylkkänen, A. 1933.** Abielu ajaloo. Sugukondade lepingust kahe inimese tehinguni. – Soome õigusajaloo põhijooned. Tartu, 88–101.
- Ristikivi, M. jt 2017.** Kohtuniku amet on liiga raske neile: Eesti naisjuristide pürgimisest kohtunikuks kahe maailmasõja vahelisel perioodil. – Ajalooline Ajakiri nr 2/3, 309–340.
- Ronay, F. 1938.** Ungari abieluseaduse õigus, abikaasade isiklikud vahekorrad ja laste õigus. – Õigus, nr 7. Tartu, 289–321.
- Roosileht, K. 2003.** Vaeslastekohtud. Tartu.

- Schliefsstein, M. 1930.** Uus perekonna õigus tsiviilseadustiku ümber-
töötamise komisjonis. – Naiste Hää, nr. 4. Tallinn, 51–58.
- Sepp, B. 1929.** Naiste eraõiguslik seisukord Balti Eraõiguse ja uue
eraõiguse kava järele. – Naiste Hää, nr 3. Tallinn, 53–57.
- Siiimets-Gross, H. 2005.** Social and economic fundamental rights in
Estonian Constitutions between World Wars I and II: a vanguard or
rearguard of Europe? – Juridica International vol 1. Tartu, 135–143.
- Siiimets-Gross, H. 2008.** Sotsiaalsed ja majanduslikud põhiõigused
Eesti põhiseadustes. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2007.
Tartu, 61–68.
- Tjutrjumov, I. 1936.** Perekond tsiviilseadustiku järgi. – Õigus nr 1.
Tartu, 1–22.
- Tjutrjumov 1927 = Тютрюмов, И. 1927.** Гражданское право. Тарту.
- Uluots, J. (koost.) 1936 (a).** Seletuskiri tsiviilseadustiku nelja esimese
raamatu juurde. Tartu.
- Uluots, J. (koost.) 1936 (b).** Seletuskiri tsiviilseadustiku 1936. aasta
eelnõu juurde. Tartu.
- Uluots, J. 1930.** Tsiviilseadustiku eelkava alusmõtteist. Kokkuvõte
referaadist. Ettekanne IX Õigusteadlaste Päeval. Kätesaadav
kogumikus: Erne, J. (koost) 2008. Õigusteadlaste päevad 1922–
1940. Protokollid. Tallinn, 452–460.
- Vihalem, H. 1935.** Abikaasade varavahekord tsiviilseadustiku 1935.
a eelnõu järgi. – Õigus, nr 10. Tartu, 459–465.

PERSONAL RELATIONS BETWEEN HUSBAND
AND WIFE DURING ESTONIAN FIRST
PERIOD OF INDEPENDENCE: MOVING
TOWARDS TWO-MEMBER PARLIAMENT

Summary

Estonia became an independent republic in 1918. In family law the conservative and outdated Baltic Private Law Act (BPLA) remained in force. Soon Estonian lawyers and politicians started to develop the new Civil Code. The first draft of the Estonian Civil Code was published in 1926, the next versions in 1935 and 1936; the last version was discussed in parliamentary committee of civil law in 1940. Due to Soviet occupation, parliament did not manage to establish the draft as a law. The article describes the development of personal relations of spouses in drafts of the Estonian Civil Code and different versions of the draft are compared to BPLA as law in force.

Different versions of drafts regulated personal relations between husband and wife somewhat differently. The background-discussions about changes are very interesting. The discussions show how different the idea of equality was amongst different groups. Women's organizations wanted the greatest equality possible between spouses. They fervently participated in discussions, made numerous proposals about changing the law, published articles in magazines, and initiated a campaign of signature collecting against the outdated family law. Some well-known conservative politicians did not share their ideas and saw equality as threat to family stability. An attorney August Leps stated, that a family cannot be like two-member parliament and one must take the leading role. Conservative politicians and compilers of drafts used the old BPLA, German and Swiss civil codes, which consisted of very conservative family laws and saw the husband as the head of household, as models. Women's organizations wanted to use Scandinavian laws, according to which husbands and wives were completely equal, as models.

Balancing the contradictory ideas about equality and traditions and propositions to use diametrically opposed models might have been the most difficult part of preparing the drafts. Due to the contradictions many compromises were made in the drafts. Through drafts of Civil Code, slow movement towards more modern and equal family law can be seen. According to BPLA, the husband was the legal guardian of his wife. The husband had the right to choose the family residence and his wife had to obey him. In the draft of 1926, the guardianship over wives was limited to proprietary rights and presentation in court proceedings. The husband had the right to choose the family residence and decide everyday matters, but the wife did not have to obey him when the husband misused his rights. The draft from 1935 annulled the guardianship over the wife. The draft also stated that both husbands and wives have equal right to choose the place of residence and decide everyday matters. However, if the spouses' opinions were not unanimous, the husband's decision remained in force and the wife could only appeal to court to change his decision. So husbands and wives did not become completely equal. Women's organizations protested against the regulation and considered it offensive and outdated, but the regulation remained in force in the drafts from 1936 and 1940. The wife's right to dispute her husband's decision in court is one of the most remarkable compromises in the drafts. However, it gave the court a very important role in regulating personal matters and the ability to intervene into family life. David Grimm also stated that "according to BPLA the wife was under the guardianship of her husband, but according to draft, the man is under the guardianship of the Court of Guardianship."

It was thought that the reason why the husband's decision carries more weight than wife's, is that husband had more duties and he was responsible for providing to the family. According to BPLA and draft from 1926, only the husband had to provide for the family, but since the draft from 1935, both spouses shared the obligation. In the case that the spouses could not agree on their respective contributions, they could turn to court. As wives also became equally responsible for the welfare of their families, it is clear that the obligation to

maintain the family was not the only reason that the husband's decision was more important. It seems that there were some other causes such as resistance against breaking tradition, that these important changes were happening too fast, as well as the influence of well-respected conservatives.

Keywords: family law, marriage, 1918-1940, equality, Estonian legal history